

V systémoch dorozumievania človeka s človekom existujú aj spôsoby jazykovej komunikácie, ktoré sa odlišujú od jazykov počujúcich tým, že sa informácie neodovzdávajú verbálne (hovoreným slovom) a neprijímajú sa sluchom. Tak je to napríklad pri komunikácii nepočujúcich. V dôsledku chýbania sluchového vnímania si nepočujúci museli prirodzenou cestou vytvoriť spôsob komunikácie, ktorý je založený na inej forme vysielania a prijímania jazykovej informácie. Komunikácia posunkovou rečou, ako možno spôsob dorozumievania nepočujúcich nazvať, obchádza tzv. verbálno-akustickú modalitu a nahrádza ju motoricko-vizuálnou modalitou. Posunkovanie nahrádza zvukovú reč, vizuálne vnímanie nahrádza prijímanie jazykovej informácie sluchom. Ešte donedávna sa u nás používal iba termín posunková reč, o posunkovom jazyku sa dlho nehovorilo. Až poznatky takých autorov, akými sú Stokoe, Wilbur, Klima a Bellugi, Supalla, Lane a Grosjean ukázali, že posunková reč nie je len vyjadrovanie pomocou gest, pantomímy alebo pohybov rúk naznačujúcich tvary predmetov. Lingvistickou analýzou sa zistilo, že okrem posunkovej reči možno hovoriť aj o posunkovom jazyku. Charakteristiky tohto jazyka v jeho jednotlivých rovinách su také špecifické, že vylučujú možnosť chápať posunkovú reč ako jednu z realizačných podôb jazyka, ktorý používa počujúca populácia v tej ktorej krajine. Posunkový jazyk je vo vzťahu k jazyku počujúcich v tej istej krajine plne autonómny. Na to, aby sa nepočujúci mohol dorozumievať posunkovou rečou, nepotrebuje z jazyka počujúcich nič poznať. Z uvedeného vyplýva, že posunkový a zvukový jazyk možno považovať za dva osobitné jazykové systémy. Mnohí nepočujúci alebo aj deti nepočujúcich rodičov dokážu plynule používať oba jazyky — hovorený aj posunkový. Možno ich preto nazvať bilingvistami. Od vzťahu zvukového a písomného jazyka sa vzťah hovoreného a posunkového líši tým, že tu nejde o dve podoby realizácie toho istého jazyka, ale o dva nezávislé jazyky, ktoré okrem toho, že sú navzájom autonómne, majú aj rozdielnu formu realizácie (bližšie pozri Štefánik — Groma, 1993a, 1993b). Informácie o tejto zaujímavej forme bilingvizmu sa čoraz častejšie objavujú už aj v základných publikáciách o bilingvizme (pozri napr. Grosjean, 1982).

Zdá sa, že spomínaná teória semilingvizmu nám môže byť užitočná, ak chceme porozumieť jazykovej kompetencii nepočujúcich detí a dospelých. Zvlášť vhodná sa nám ukazuje táto teória aj preto, lebo problém semilingvizmu sa často spája so spôsobmi vzdelávania a s kognitívnym vývinom. Možno povedať, že takto dochádza k preklenutiu čisto lingvistického pohľadu a k jeho rozšíreniu do oblasti vzdelávania, kognitívnej psychológie a pod.

Ako všeobecne známy poznatok možno uviesť, že nepočujúce deti majú problémy s osvojením si zvukového jazyka. Dôvody sú zrejme a nebudeme ich tu bližšie rozoberať. Jazyková kompetencia prelingválne nepočujúcich je niekedy taká nízka, že vystačí len na dorozumievanie v bežných komunikač-

ných situáciách. Veľmi málo nepočujúcich dosiahne čo i len spodnú hranicu funkčnej gramotnosti, a to i napriek veľkému úsilu špeciálnych pedagógov.

Áká je jazyková kompetencia nepočujúcich v posunkovom jazyku? V laickej verejnosti je všeobecne rozšírený názor, že všetci nepočujúci vedú ako si automaticky používať posunkový jazyk bez rozdielu úrovne jeho osvojenia. Zabúda sa na to, že osvojovanie si zvukového a posunkového jazyka podlieha rovnakým zákonitostiam a vyžaduje rovnaké podmienky. Ak vo zvukovom jazyku dostáva počujúce dieťa plnohodnotné jazykové vzory vždy už u rodičov, nepočujúce dieťa sa s posunkovým jazykom od najútlejšieho veku stretáva asi len v 10 % (podiel nepočujúcich detí s nepočujúcim rodičom). Väčšina nepočujúcich detí si posunkový jazyk neosvojuje ako jazyk rodný (materinský). Tieto deti si začínajú osvojovať posunkový jazyk od svojich nepočujúcich rovesníkov v špeciálnom zariadení. Niektoré vzory ako možno posunkovať im poskytujú počujúci špeciálni pedagógovia alebo rodičia, ktorí sa rozhodli v dorozumievaní s dieťaťom používať posunkovú reč. Možno práve preto, že mnohí pedagógovia nepočítajú s využívaním posunkového jazyka vo vzdelávaní nepočujúcich, chýba väčšine nepočujúcich detí ideálny vzor na osvojovanie si plnohodnotnej kompetencie v posunkovom jazyku — dospelí nepočujúci.

Na grafické znázornenie jazykovej kompetencie nepočujúceho dieťaťa možno využiť model, ktorého autorom je Skutnabb-Kangas (Martin-Jones — Romaine, 1986, s. 32).

